

MÜBADELE MESELESİ VE CUMHURİYET DÖNEMİ TARIMSAL KALKINMA POLİTİKASI

Nural YILDIZ*
Emel YILDIZ**

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti' nin kurucuları Milli Mücadele, Lozan Barış Antlaşması ve Cumhuriyet'in ilanı ile yaşanan süreci, ekonomik bağımsızlık fikriyle, hızlı ve topyekün bir kalkınmayı sağlayarak pekiştirmek istemişlerdir. Ancak dönemin kalkınma girişimleri içeride ve dışarıda pek çok siyasi, sosyal ve diplomatik sorunla karşılaşmıştır. Bu dönemde çözüm bekleyen önemli diplomatik sorunlardan biri de Türkiye' de yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'daki Türk' lerin nüfus değişimine ilişkin Mübadele Meselesi olmuştur.

Mübadele ile Türkiye' ye gelen Batı Trakyalı Türk' lerin tarım ile uğraşanlarının iskani, tarım sektörünün sorunlarının giderilmesi, üreticinin örgütlenmesi ve eğitimi gibi önemli konular kırsal kalkınma açısından bir bütün olarak ele alınmıştır. Ekonomik, sosyal ve beşeri alanda bir bütün olarak ele alınan kalkınma süreci birçok proje ile de desteklenmiştir. Bu projeler arasında Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik tarafından hazırlanan "Örnek Köy Projesi" Cumhuriyet Dönemi kalkınma politikalarında benimsenen kapsamlı, ileri görüşlü, çağdaş ve yenilikçi yaklaşımın özel bir örneğidir. Kalkınmanın ve zenginliğin tüm topluma dengeli bir biçimde dağıtılması hedefinin en önemli belgesi olan bu proje ülkemizdeki bölgesel eşitsizliği kaldırabilecek, istihdam yaratabilecek ve kentlere göç baskısını azaltabilecek potansiyeli nedeni ile günümüzde bile uygulanabilirliği olan önemli bir proje niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı; kuruluş yılları itibariyle Cumhuriyet Dönemini, genel konjonktür içinde seçilen ve uygulanan tarımsal kalkınma politikaları ile birlikte ele alarak, bugüne dek birbirinden ayrı düşünülen konuların aralarındaki bağı, bütünselliği ve dönemin yaklaşımının çağdaşlığını vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Mübadele, "Örnek köy projesi", Kırsal kalkınma.

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, nuralyildiz@hotmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü.

THE ISSUE OF THE POPULATION EXCHANGE AND THE AGRICULTURAL DEVELOPMENT POLICY OF THE REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT

The founders of the Turkish Republic wanted to consolidate the process of the Treaty of Lausanne and the proclamation of the Republic with the idea of economic independence through a fast and total development. However, the attempts made for the development at that time faced many politic, social and diplomatic problems. One of the important diplomatic problems was the burning issue of the population exchange which would be performed among the Greeks living in Turkey and the Turks living in the Western Thrace reciprocally.

The settling of the ones among the Turks coming from the Western Thrace who were engaging in the agricultural activities, solving the problems of the agricultural sector and organizing and training the agricultural producers were handled as a whole. The process of development comprehended as a whole in the sense of the economy, the society and the human was supported with many projects. A special example to these comprehensive, foreseeing, modern and innovative projects adopted as a part of the development policies of the Republican Period is "the Model Village Project" of Kazım Dirik, who was the inspector general of Thrace. This project being the most important sign of the aim of the distribution of the development and wealth to the whole society in an equalitarian way still carries a characteristic of an important and applicable project to resolve the regional inequality, create employment and reduce the stress of immigration to the cities.

The aim of this study is to address the link and totality of the topics considered apart and the modernity of the approach at that period by discussing the Republican Period with respect to its years of establishment together with the agricultural development policies selected and implemented with respect to the general conjuncture.

Key Words: *Population exchange, "Model village project", Rural development.*

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 1912 Balkan Savaşları sonrasında Rumeli' deki topraklarının neredeyse tamamını kaybetmiş, yüz binlerce Müslüman-Türk sahibi olduğu topraklarda azınlık durumuna düşmüştür. 1922 yılında Yunanlıların Anadolu'da aldıkları yenilgi sonrasında, Anadolu'da yaşayan Rumlar Yunanistan'a göç ederek, Yunanistan'da ev ve arazi ihtiyacına düşmüşlerdir. Bu ihtiyaçlarını karşılamak için de seçtikleri yol Türk

Halkının mülklerine el koymak olmuştur. “Batı Trakya Meselesi” olarak anılan bu mesele Milli Mücadelenin en önemli sorunları arasında yer almıştır. Türkiye’ de yaşayan Rumlar ile Batı Trakya’ daki Türklerin nüfus değişimine “Mübadele Meselesi” başlığıyla Lozan Barış Antlaşması’ nın önemli maddeleri arasında yer verilerek çözüm aranmıştır.

Mübadele ile Türkiye’ ye gelen Batı Trakya Türk’ lerinin Türkiye’ de yerleştirilmesi, mülk edinmeleri 30 Ocak 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi’ ne göre düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre mübadillerin tarımla uğraşanlarına arazi, bağ-bahçe; sanatkar olanlara dükkan, mağaza, imalathane verildiği ve gerekli olan kredi, hayvan, tohum gibi girdilerle de desteklendikleri bilinmektedir.

Bir yandan uluslararası alanda diplomatik ilişkilerle meşgul olunurken, diğer taraftan ülke içinde kalkınma arayışları sürmüştür. Bu süreçte Mübadele Meselesi, ekonomik kalkınma hedefi ile bütünleştirilerek ele alınmıştır. Mübadele ile Türkiye’ ye gelen göçmen Türklerin tarım ile uğraşanları yerleştirilirken, bu süreç tarımsal reformlar ile beraber ele alınmıştır. Topraklandırma Kanunu, kooperatifçilik faaliyetleri, tarım kesiminin girdilerle desteklenmesi ve köylere de kentlerin sahip olduğu olanakların ulaştırılması gibi konular bir bütün olarak düşünülmüştür. Bu projeler arasında Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik tarafından hazırlanan “Örnek Köy Projesi” dönemin karar alıcıları tarafından yaşanan her zorluğa ve imkânsızlıklara rağmen ne denli kapsamlı, ileri görüşlü, çağdaş ve yenilikçi bir yaklaşım benimsendiğinin önemli bir kanıtıdır. Aynı zamanda yapılması hedeflenen bu projeler tüm kurumlarıyla modern bir Cumhuriyet yaratmaya yönelik bir üst dönüşümdür. Bu dönüşüm öyle ince planlanmıştır ki, kültürel ve toplumsal alanlarda yapılan her değişiklik halka indirilmiş aynı zamanda ekonomik kalkınmayla beraber ele alınmıştır.

2.MÜBADELE MESELESİ VE TÜRKİYE’ YE YANSIMALARI

Ondokuzuncu ve yirminci yüzyılda Avrupa’ nın uluslaşması ve ulus-devletler çerçevesinde örgütlenmekte oluşu, diğer yandan çevre ekonomileri de sömürgeleştirerek aldığı ivme ile kendi ulus ekonomilerini güçlendirmesi dikkat çekmektedir. Bu amaçla Batı Avrupa ve Rusya’ nın tahrik ettiği milliyetçilik akımları Osmanlı’ yı parçalayan etkenlerin başında yer almıştır. Kendi içindeki azınlıkların ve siyasal egemenliği altında tuttıkları topraklardaki değişik etnik grupların bağımsızlık hareketleri Osmanlı’ nın son yüzyılda en büyük mücadele alanı olmuştur. 1804’ ten 1913’ e kadar Balkanlarda 30 yıl savaş vermiş ve Balkan milliyetçiliği ile uğraşmak

durumunda kalmıştır. Gerek içerdeki azınlıklar, gerekse Balkan milletleri ekonomik durumları ve eğitim düzeyleri itibariyle Müslüman-Türk halkın önüne geçmişler ve kendilerinin gerisinde kalan bir yönetimi kabul etmez olmuşlardır. 1908–1913 yılları arasında Trablus ve Balkan Savaşları’nda yenilginin getirdiği felaketler, toprak kaybı yanında Anadolu-Trakya topraklarına akan binlerce göçmenin yarattığı ekonomik bunalım sonucunda Türk Toplumunu ulusçu girişimlere de sahne olmuştur. Bu dönemde Genç Türkiye’de uygulanan yerli malı kullanma kampanyaları ve şirketleşerek sanayileşme girişimleri, finans kapitale karşı milli bankacılık hareketinin başlatılması, Müslüman milli burjuva yetiştirme çabaları, esnafı-çiftçileri örgütlenirerek azınlık ve yabancı tüccarların tekelleri kırma deneyimleri “ulusçu hareketin” yansıması niteliğindedir (Kazgan, 1999: 52).

Anadolu’ya yönelik göçler dört kategoriye ayrılabilir: İlk kategoride 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı öncesi yapılan göçler, ikinci kategoride “93 göçü” olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı’nın neden olduğu göçler gelir. Ardından, 1912–13 Balkan Savaşları’nı takip eden göçler gelir. Son kategoride, Cumhuriyet Dönemi göçleri yer almaktadır (Kocacık, 1987: 261–262). Bu göçler ekonomik, sosyal ve siyasi alanlardaki etkileri ile Türkiye Cumhuriyeti için her dönemde ayrı bir önem taşımıştır. Döneme ilişkin göçler Lozan Barış görüşmelerinde Mübadele Meselesi olarak ele alınmış ve düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Lozan görüşmeleri sırasında Dr. Rıza Nur’un başkanlığında yürütülen Türk-Yunan halklarının mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokole göre Yunanistan’da yaşayan Müslümanlar Türkiye’ye, Türkiye’de yaşayan Hıristiyanlar Yunanistan’a göçürülecekti. Anlaşmaya göre Yunanistan’daki gayrimüslimlerin malları Türk göçmenlere, Yunanistan’dan göç edecek Türk’lerin malları da Rumlara verilecekti. Zaten Anadolu’daki Rum ve Ermeniler fiili olarak göç ettikleri için anlaşmaya göre en kısa zamanda Yunanistan’daki Müslümanların ülkeyi terk etmeleri gerekiyordu. Bu dönemde 1912 yılında Balkan Savaşı sırasında, işgal altında kalan bölgede yaşayan Türklerin büyük bir bölümü Bursa’ya göçmüştür. Ancak, Balkan Savaşı sonrasında gelenlerin iskânı yapılmadan Birinci Dünya Savaşı çıktığı için göçmenler yerleştirilememiş, 1924 “Mübadele Göçmenleri” ile birlikte iskân edilmişlerdir (Meray, 1973: 89–95).

Lozan Barış Antlaşması ile kabul edilen protokolün birinci maddesinde; “İstanbul’da oturan Rumlar ile Batı Trakya’da oturan Müslümanlar dışında, Türk topraklarında yerleşmiş olan Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman Yunan

uyruklarının 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesine girilecektir” (Soysal, 1989: 177–184) ifadesi yer almıştır.

Mübadele Meselesi Türkiye’ de yeni oluşturulmaya çalışan ekonomik sistem arayışlarında da etkisini göstermiştir. 17 Şubat 1923 günü 1135 delegenin katılımıyla, İzmir’ de çalışmaya başlayan İzmir İktisat Kongresi’ nde Mübadele ile meydana gelen yapı da belirleyici olmuştur. Türk Ordusu, İzmir’ i Yunan işgalinden kurtardığında, Yunan askerlerine yataçlılık etmiş kimseler Yunan kuvvetleriyle birlikte kaçmak zorunda kalmışlardı. Bu azınlıklardan İzmir’ de; tezgâhlar, atölyeler, fabrikalar kalmıştır. Bunları ellerine geçirenler İzmir İktisat Kongresinde özel teşebbüse ağırlık veren bir ekonomi politikası benimsenmesine yönelik tavır sergilemişlerdir. Kongre’ de makroekonomik hedef “Enflasyonsuz, döviz dar boğazsız halkın refahını en kısa sürede artırmaya yönelik hızlı kalkınma” (Babüroğlu, 1982: 152) şeklinde ifade edilmiştir. Bu hedef için öncelikle özel girişimler teşvik edilecek, özel girişimlerin olmadığı alanlarda devlet faaliyet gösterecektir. Rumların mübadeleye tabi tutularak Yunanistan’ a gitmesinin ardından Falih Rıfkı Atay “Batış Yılları” adlı kitabında oluşan tabloyu “1912 tarihli bir Yunan yayını, bütün Osmanlı ülkesinde tek bir Türk bakkal bulunamayacağını yazmakta idi.”(Atay, 1946: 14) cümlesiyle vurgulamaktadır. Çünkü 1914–1925 tarihleri arasında Türkiye dışına göç eden bir milyonu aşkın Rum nüfusun, 800.000 kadarı sanat ve ticaret erbabıydı (İpek, 2000: 161).

Çoğunlukla Rumların elinde olan Anadolu’ daki zeytin, üzüm, tütün gibi değerli tarım ürünlerinin üretimi büyük ölçüde durmuştur. Kuyumculuk, marangozluk gibi zanaat alanlarında da Rum’ larla beraber büyük boşluklar doğmuştur. Bu koşullarda Genç Türkiye Cumhuriyet’ i ya mübadeleyi kabul edip doğan boşluğu dolduracaktı ya da kaçan Rum göçmenleri geri çağıracaktı. Bu soruna o güne kadar ticari faaliyetlerin dışında olan Müslüman Türklerin ticari faaliyetlere yöneltilmesiyle çözüm aranmıştır.

Diğer taraftan Türkiye’ den göçen Rumlar genel olarak eğitilmiş, meslek sahibi kişiler, Türkiye’ ye gelen Türkler ise genellikle tarımsal faaliyetlerle ilgilenen, daha az vasıflı kişilerdir. Türk mübadiller yaşanan politik gelişmelerle Yunanistan’ daki mal varlıklarını ya da parasal karşılıklarını tamamıyla getirememişlerdir. Zorlu yolculuk koşulları ve Türkiye’ ye geldiklerinde yerli halkın kullandığı toprakların paylaşılması nedeni ile dostane olmayan tutumlarıyla karşılaşmaları Mübadele Meselesinin zorlu bir başka yönü olmuştur.

Girit, Kavala, Drama ve Selanik' ten 1924 Temmuz ortalarına kadar taşınabilir malları ve hayvanlarıyla birlikte 314 bin 52 muhacir, ayrıca 300 kadar sabıkalı Türk gemilerle Türkiye' ye getirilmiştir. Türkiye' ye muhacir getiren gemiler için indirme iskeleleri; İzmir, İstanbul-Tuzla, Ayvalık, Mudanya, Samsun, Trabzon, Antalya ve Mersin olmuştur. Her iskelenin yanında karantina oluşturulmuş, İmar ve İskân bakanlarından Refet Bey' in (Canitez) verdiği bilgiye göre, yükleme ve boşaltma iskeleleri arasında 269 kişi ölmüştür. Dokuz kişi, vapurdan indirilip misafirhaneye götürülüşünde, 870 kişi de misafirhanelerde hayatını kaybetmiştir. Mübadillerin taşınmasında, Seyri Sefain İdaresi' ne gemi alımıyla birlikte 620 bin 800 Lira harcanmıştır (www.loznmübadilleriorg.tr, erişim:24.03.2011). Yunanistan nüfusunun o dönemde 4,5 milyon civarında olduğu bilinmekte olup, Türkiye' den giden Rum sayısı 1 milyon 200 bin olarak tespit edilmiştir. Türk tarihinin bu kritik döneminde, Türk gemicileri sınırlar ötesinde kalmış toplam 500.000 kişilik büyük bir kitleyi, yanlarında taşıyabildiği eşyalarıyla ve hayvanlarıyla birlikte Türkiye' ye taşımışlardır.(Arı, 2008; 15).

Oldukça zorlu koşullarda, mal ve can kaybıyla gerçekleşen göçlerden sonra mübadillerle yeni bir çevrede, yeni bir yaşam kurma çabalarında Türkiye' deki Hükümet tarafından günün koşullarına göre en iyi şekilde ilgilenilmiştir. Yaşadıkları zorlukların etkisi en aza indirilmeye çalışılmış, diğer taraftan gelecek hayatlarını üretken ve çağdaş koşullarda sürdürmeleri amaçlanmıştır. Bu süreçte yaşanan tüm olumsuzluklar ülkenin beşeri, fiziki ve sosyal yapısını kalkındırma süreci içinde ele alınmıştır.

2.1. Mübadillerin Mesken ve Üretkenlik Meselesi

Mübadillerin Türkiye' ye gelişi ile ulus devlet özelliğine yaklaşılmış ancak beşeri sermaye, imar ve iktisat sorunları ortaya çıkmıştır. Mübadillerin iskân sorunu mevcut koşullar dikkate alınıp, ideal koşullara sahip köylerin inşası ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde "Örnek Köy Projesi" diğer kalkınma araçları ile de koordineli olarak kırsal kalkınmanın önemli bir boyutu olarak ele alınmıştır.

Mübadiller çoğunlukla Adana, Balıkesir, Bursa, Çanakkale, Edirne, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Kocaeli, Manisa, Mersin, Tekirdağ gibi illere daha önce yaşadıkları coğrafya ve iklim koşulları gözetilerek yerleştirilmişlerdir (www.loznmübadilleri.org.tr, erişim24.3.2011).

Türkiye' de yapılacak iskânın gerçekleştirilmesinde ideal ölçüler dikkate alınmıştır. En önemli ölçüt Türkiye' ye getirilecek mübadillerin

Yunanistan' dan ayrıldığı doğal çevreye uygun bir ortamın bulunması ve göçmenlerin buralara yerleştirilmesiydi. Çünkü Yunanistan' dan gelen bu göçmen aileler büyük oranda tarım kökenli olduklarından, alışa geldikleri üretim türlerini ve yöntemlerini Türkiye' de de uygulayacaklardı. Kendi üretim biçimlerine uygun olmayan bir çevreye yerleştirilmeleri durumunda, göçmenlerin bu yeni ve farklı koşullara ayak uydurması zorlaşacaktı (Arı, 1999: 97-114).

Yaşanan olumsuzluklara ve zorluklara rağmen mübadillerin ikametleri ve üretim faaliyetleri Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından hassaslıkla ele alınmıştır. Samsun' da, Kasım 1923' te, Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, iskân yörelerindeki terk edilmiş taşınmazların onarımına başlamak üzere emir vermiştir. Ancak terk edilmiş meskenlerin önemli bir kısmının oturulamaz durumda yıkılmış olması ve özellikle bazı köylerde hiç mesken kalmamış olması nedeni ile yeni yapılanmanın “Örnek Köyler” şeklinde gerçekleştirilmesi gündeme gelmiştir. Mübadele İmar ve İskân Vekili Mustafa Necati Bey 24 Mart 1924 tarihinde Meclis'te vermiş olduğu beyanatta “Pontus eşkıyası tarafından tamamen tahrip edilmiş olan Samsun mıntıkasında on beş numune köyün inşa edileceğini” belirtmiştir. İlerleyen dönemde ise Samsun' da 50 mesken, 1 okul ve 1 camiden oluşan yedi örnek köy yapılabilmektedir (T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, 1968-1975: 45,77-78).

Bu süreçte Yunanistan Hükümeti' nin 15 Eylül 1923 tarihinden itibaren Müslümanların sahip oldukları sürü ve eşyaları satmalarını yasaklaması (Demirel, 1993: 13) mübadillerin ekonomik kayıplarını daha da derinleştirmiştir. Aynı zamanda mübadillerin kullandıkları toprakların bir kısmının da kendilerine verilmesi nedeni ile yerli halkın olumsuz davranışlarıyla da karşı karşıya kalmaları yaşanan olumsuzluklar arasında yer almıştır. Tüm olumsuzluklara karşın Mübadiller için Antalya, Adana, Afyon, Manisa, Bafra, Çarşamba, Tokat, Çorum, Yozgat ve Amasya' da olmak üzere 6.903 “İktisadi Ev” inşaatına, Adana' ya gönderilen çiftçi muhacirler için ise 800 adet yöreye uygun “hoğ” tabir edilen meskenlerden inşa edilmesine karar verilmiştir. Bu aşamada Ökse, Çırağman, Cenik, Çınarağıl ve Usarağaç “Örnek Köy” inşaatları da sıtma hastalığı nedeni ile inşaat ustalarının mahalleleri terk etmesi nedeni ile zamanında tamamlanamamışsa da 1925 yılı sonunda mübadillerin mesken sorunu büyük ölçüde çözülmüştür (Öksüz, 2006: 42).

3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE EKONOMİK KALKINMA

Tarih boyunca toplumların gerileme ve yıkılma nedenlerinin ekonomik nedenlerden kaynaklandığının bilinmesi Cumhuriyet Dönemi ekonomi politikalarının “tam bağımsızlık” ve “ulusallık” temellerine dayandırılmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’ nun ulusal bir yönetime sahip olmaması, Genç Türkiye Cumhuriyeti’ nde ekonomik ve politik kararların ulusun kendisi tarafından verilmesini zorunlu kılmıştır. Atatürk, ekonomi politikası üzerindeki görüşlerini çok net bir şekilde İzmir İktisat Kongresi’ nin açılış konuşmasında belirtmiştir. Bu konuşma, zamanın çok ötesinde görüşler taşımasının yanı sıra, daha Cumhuriyeti ilan etmeden, Atatürk’ ün 17 Şubat 1923 tarihinde böyle bir kongreyi toplaması başlı başına önem taşımaktadır. Aynı zamanda, Atatürk, İzmir İktisat Kongresi’ ni topladığı zaman Lozan Konferansı devam ediyordu ve istilacı ülkelerle barış yapılmamıştı.(Aktan,1998: 30). Bu koşullarda atılan adımlar ekonomik kalkınma adına sahip olunan kararlılığı ve ivedilikle hareket etme özelliğini ortaya koymaktadır.

Batılı gelişmiş ülkeler, sömürgelerinde sömürü mekanizması olarak kendi mallarının bu ülkelere kolayca girmesini sınırlayacak olan gümrük tarifeleri ile korumacılığı engellemişlerdir. (Maddison, 1989: 45). Cumhuriyet’ in ilk yıllarında kalkınma hamlesi Batı’ nın bu yaklaşımına rağmen sürdürülmeye çalışılmıştır.

24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Anlaşması hükümleri gereğince Türkiye Cumhuriyeti 85 milyon altın lira tutarındaki Osmanlı borçlarından toprak esasına göre Türkiye’ ye devredilen 2/3’ ünü ödemeye, bununla birlikte beş yıl süre ile gümrüklerindeki düşük koruma oranlarının değiştirilememesine mahkûm edilmiştir (Yentürk v.d., 2004: 99). Zor olan ekonomik koşulları daha da ağırlaştıran bu gelişmeler, diğer taraftan bu görüşmeler sonunda elde edilen başarılarla Türkiye’ nin saygınlığının artmasında önemli ve haklı katkılar sağlamıştır.

Avrupa ülkeleri sanayi devriminden önce bir tarım devrimi gerçekleştirmiştir. Tarımsal üretim artışı ve verimlilik için birçok Avrupa ülkesinde çiftçiler desteklenmiştir. Yenilik uygulamaları daima hükümetler tarafından teşvik edilmiştir. Tarımsal verimlilik ve fazlalara dayalı sağlanan kazançlar, ticaret ve sanayi sektörlerinde sermaye birikimine kaynak oluşturmuştur. Bu süreçte tarımsal üretim ihtiyaç için üretim boyutundan çıkıp, ticari boyut kazanmıştır (Buluş v.d., 2011: 15). Bu deneyimler ve

ülkenin koşulları Türkiye için de ekonomik kalkınma sürecinde yol haritası özelliği taşımıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde kalkınma hedefine kırsal kalkınma ile ivme kazandırılıp, topyekûn bir ekonomik kalkınmaya ulaşmak amacıyla toplumu dönüştürmeye yöneliktir. Kırsal kalkınma toplumsal dönüşümü sağlayacak, tarım sektöründeki gelişmeler diğer sektörlerin gelişmesi için gereken altyapının oluşumunda katkı sağlayacaktır.

Cumhuriyet' in ilk yılları 1923–1930 Liberal Dönem; açık ekonomi koşullarında yeniden inşa, 1930–1940 Devletçilik Dönemi; korumacı-devletçi sanayileşme politikalarının uygulandığı dönemler (Eğilmez, 2009: 27) olarak ifade edilmektedir.

1923–1930 yıllarında uygulanan maliye politikalarının temel amacı Türk vergi sisteminin modernleştirilmesi ve Türk köylüsünün durumunun iyileştirilmesidir. 1930–1940 Devletçilik Dönemi'nde ekonomik karakterli müesseseler kurulmuştur. Bu iki dönem genel olarak ekonomiyi canlandırma, harekete geçirme, hızlandırma, yönlendirme sanayi kurma, tarımı diriltme dönemi olmuştur. Bu dönem genel olarak şuurlu, temkinli girişimlerle ekonomiyi durur halden harekete geçirme dönemi olmuştur (Kılıçbay, 1991: 100). 1930 – 1940 Devletçilik döneminde Türk sanayisini geliştirmek için aktif devlet müdahaleleri söz konusudur. Bu dönem boyunca uygulanan maliye politikalarının ana amacı Türk sanayisini geliştirmek, altyapıyı ve Türk ekonomisinin üretim kapasitesini iyileştirmek şeklinde belirlenmiştir (Vural, 2008: 77).

Özet olarak, Atatürk Dönemi ekonomik yapı ve politikalarının özelliği şöyledir; (Küçükkalay, 1998: 124)

—Ekonomik bağımsızlık millî bağımsızlığın bir unsuru olarak görülmektedir.

—Tarım, sanayi ve hizmetler şeklinde ifade edilen ekonomik sektörler bir bütündür.

—Döneme göre ideal olan model, karma ekonomi uygulamasıdır.

—Özel girişime öncelik verilerek, teşvik uygulamasının yapılması benimsenmiştir.

—Tarımı geliştirici çalışmalar yapılmakla beraber sanayileşme esas alınmıştır.

—Köylü, yapmış olduğu üretim ve katlanmış olduğu fedakârlıkla, ülkenin gerçek sahibi ve efendisi olarak kabul edilmektedir.

—İletişim ve ulaşım bir ülkenin can damarıdır. Ekonominin gelişim seviyesi ulaşım ile orantılıdır.

—Ülke bütçesi samimi ve denktir.

—Ekonomide sağlam para esas olup emisyon artışı katı kurallara bağlıdır.

—Ülke çıkarları doğrultusunda yabancı sermayenin ülkeye gelmesinin sakıncası yoktur.

—Ülkede sosyal barışın sağlanması esastır.

1924 yılında özel kesimin finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak İş Bankası kurulmuş, 1927 yılında çıkarılan Teşviki Sanayi Kanunu ile de yerli özel sanayiye çok geniş koruma ve muafiyet olanakları sağlanmıştır (Boratav, 1982: 3-25). Özel sektörü destekleme girişimleri, ihtiyaca göre devlet girişimleri ile de desteklenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi kalkınma politikalarının şekillenmesinde Sovyetler Birliği' nin, sanayi planları hazırlanması ve finansman kaynakları yönünden önemli etkisi olmuştur. Mayıs 1932 tarihinde Sovyetler Birliği ile 8 milyon \$ tutarında faizsiz, 20 yıllık borç anlaşması imzalanmış bu borç, şeker fabrikaları ve Kayseri' de dokuma fabrikaları kurmak üzere kullanılmıştır. Sovyetler Birliği' ndeki uygulamalardan esinlenilerek hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile yurt içinde üretilen ürünlerin işlenmesi ve kendine yeterlilik hedeflenmiştir (Tokgöz, 2007: 77-81).

1929 Dünya Ekonomi Buhranı' nın etkilerinin ancak sanayileşme sürecinin hızlandırılması ile aşılabileceği düşüncesi ile 11 Nisan 1934 tarihinde Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı(BBYSP) "Sinaî Tesisat ve İşletme Raporları Üzerine Tetkikler ve Kararlar" başlıklı bir karar uygulamaya konmuştur. BBYSP' nin temel stratejisi, içeride, talebi olan ancak o yıllarda ithal edilen üç beyazın(un, şeker, pamuk) ve üç siyahın(kömür, demir ve akaryakıt) üretiminde kendine yeterli olmanın sağlanmasının hedeflenmiş olmasıdır. Böylece hem dışa bağımlılık azaltılmış olacak, hem ülkede katma değer yaratılacak, hem de döviz tasarrufu sağlanmış olacaktır (Buluş, v.d., 2011: 81-84).

Cumhuriyet Dönemi kalkınma politikaları sahip olunanlar ve sahip olunmayanlar, dünya konjonktürü ve ülke koşulları dikkate alınarak, bütünsel ve bilimsel olarak değerlendirilmiştir. Sinaî kalkınma hedeflenmiş ancak kırsal kalkınma bu hamlenin ilk ve zorunlu koşulu olarak kabul edilmiştir. Kırsal kalkınma da mübadele, istihdam, iskân, eğitim, finansman, üretim-tüketim ilişkileri yönüyle bir bütün olarak ele alınmıştır.

3.1. Kırsal Kalkınma

Falih Rıfki ATAY' ın, "Çankaya" adlı kitabında "Bilmiyorduk. Bir bilen, öğreten de yoktu. Herkes şaşkıncı ve ümit kırıcıydı. Mekteplerde okudukları ya da okuttukları XIX. yüzyıl iktisat teorisiyle yeni devlete nasihat verenleri dinlesek, kollarımızı kavuşturup bir yüzyıl beklemeliydik." sözleriyle ifade bulan bir süreçte Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş aynı zamanda ekonomik bağımsızlık ve kalkınma mücadelesi verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi kalkınma politikaları genel olarak dört alanda sürdürülmüştür. Kalkınma sürecinin ilk adımı kırsal kalkınma olarak belirlenmiş, buradan elde edilecek ivmenin topyekûn bir kalkınmaya dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Ekonomik kalkınmaya yönelik politikalar kendi aralarında uyumlu ve birbirlerini destekleyen, aslında iç içe geçmiş araçlar seçilerek uygulanmıştır:

- 1-Fiziksel koşulların iyileştirilmesi; araç, Örnek Köy Projesi,
 - 2-Sosyal koşulların iyileştirilmesi; araç, Mübadele Meselesi çözüm yolları, Köy Kanunu
 - 3-Ekonomik koşulların iyileştirilmesi; araç, Kooperatifçilik, Aşar'ın kaldırılması,
 - 4-Beşeri koşulların iyileştirilmesi; araç, Köy Enstitüleri.
- Seçilen araçlar toplumun üretmesini, ürettiğini satarak zenginleşmesini, eğitim ve refah artışı ile daha iyi koşullarda yaşamasını hedeflemiştir. Eğitim ise hayatın her yönünü içeren geniş kapsamıyla toplumun her ferdini geliştirmeyi hedeflemiştir.

3.1.1. Cumhuriyet Dönemi Kırsal Kalkınma Dinamikleri

1923'te Cumhuriyet Türkiye' sinde toplam nüfus 13 milyon civarında olup, bu nüfusun %77' si kırsal kesimde yaşamakta, tarım sektörünün istihdamdaki payı %88, GSMH' deki payı %67, ihracattaki payı %85 civarında hesaplanmaktadır. Bu dönemde çiftçi ailesi başına ortalama 25 dönüm ekili alan ve ortalama 1,9 çift hayvanı düşmektedir. Tarımda teknoloji ve verimlilik oldukça düşük düzeydedir.

Ulaşım imkânlarının da yetersiz olması nedeni ile tarımda sermaye birikimi gerçekleşmemiştir. Düzensiz kredi piyasalarının yaygın olduğu, faiz oranlarının % 900 gibi oranlara kadar ulaştığı, borcun ödenmemesi durumunda ipotek edilen arazinin alacaklıya (tefeciyeye) devredilmesiyle, mülksüzleşmeyi hızlandırdığı da aynı dönemin olumsuz koşulları arasında yer almıştır (Kepenek ve Yentürk, 1994: 36).

Tarım alanları Kurtuluş Savaşı süresince İtalyan, Fransız ve Yunan istilalarının da etkisiyle büyük hasar görmüştür (Aktan, 1998: 30). Bu koşullarda Cumhuriyet Yönetimi, bir yandan Osmanlı' dan kalan çağ dışı yapıyı tasfiye ederken, bir yandan da tarımsal yapıyı iyileştirmeyi ve üretimi arttırmayı sağlayacak yeni kurumları yaratmayı hedeflemiştir. Tarımdaki yeni kurumlaşma 1920' lerde başlamış, Mustafa Kemal' in 1930' ların ikinci yarısında yapmayı tasarladığı radikal bir toprak reformu dolayısıyla 1930' larda yoğunluk kazanmıştır (Kazgan, 1993: 295).

Cumhuriyet Dönemi tarım politikasının özellikleri temel olarak şu şekilde açıklanabilir (Olalı ve Duymaz, 1987: 67):

— Toprak reformu yaparak bir yandan, Türk çiftçisini kendisine yetecek kadar toprak sahibi kılmak, diğer yandan bölge, nüfus yoğunluğu ve verim derecelerine göre, büyük tarım işletmelerinin sahip olacağı toprak alanını sınırlamak,

— Tarımsal mekanizasyonu geliştirmek,

— Tarımsal ürünlerin üretim maliyetlerini düşürmek ve kalitelerini ıslah etmek,

— Tarım sektöründe bölgesel politikalar uygulamak.

Bu politikalara ulaşmak için dönemin hükümeti tarafından, tarım sektörünün sorunlarını çözmeye ve ekonomik kalkınma için gerekli altyapıyı oluşturmaya yönelik olarak bir dizi önlemler ve girişimler gerçekleştirilmiştir. Bu girişimlerin başlıcaları İktisat Kongresi, Aşar'ın kaldırılması, Köy Kanunu, İskân Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, Köy Enstitüleri, Kooperatifçilik, Ziraat Bankası' nın yeniden düzenlenmesi olarak sayılabilir.

— *Birinci İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)*

17.2.1923 tarihinde İzmir'de toplanan 1. İzmir İktisat Kongresi'nde tarım sektörü ile önemli kararlar alınmıştır. Aşar'ın kaldırılması, yabancıların toprak mülkiyeti hakkının kalkması, tarım sektörüne gelişmesi için vergi muafiyeti sağlanması ve sektörün teşvik edilmesi, tütün ekimi ve ticaretinin serbest bırakılması, tarımsal kredilerin düzenlenmesi, orman köyleriyle ilgilenilmesi, hayvan hastalıklarıyla mücadele, tarım alet ve makinelerinin standartlaştırılması, tamir atölyelerinin kurulması, göllerde balık üretilmesi, yükseköğrenim görenlerin bir süre köylere gönderilmesi bu kararların başlıcalarıdır.

Büyük toprak sahipleri Aşar Vergisinin kaldırılmasını, köyde dirliğin gerçekleştirilmesini, tarımın makineleştirilmesini önermiş ve tarımda kapitalistleşme sürecinin hızlandırılmasını savunmuşlardır. Kongrede ayrıca,

tarımsal kredi sorununun çözümlenmesi, kırsal kalkınmanın en etkin aracı olarak kabul edilen tarımsal eğitimin bu amaca göre yönlendirilmesi ve tarımsal eğitimin uygulamalı olması, yeniliklerin çiftçiye bizzat uygulatılarak benimsetilmesi, köy kökenli ve kentli aydın ve önder kişilerin köylerde yerleşmeleri ve kırsal kalkınma girişimlerinde bir misyoner gibi çalışmaları önerilmiştir.

— *Aşar'ın kaldırılması*

Köylü için Aşar'ın kaldırılması Cumhuriyet Döneminin en önemli kararlarından biridir. Aşar, tarım ürünlerinden hasat sırasında "ürün" olarak alınan bir vergiydi. Verginin toplanması arttırma yoluyla "mültezim"e bırakılmıştır. "Mültezim"ler, genellikle bölgelerin tefecileri ve tüccarları konumundaydılar. Aşarın kaldırılması ile ağa, tefeci, tüccar sömürüsü azalmıştır (Karluk, 2002: 176).

Aşar'ın uygulaması, mültezimlerin payını istemek için fiyatların değişmesini beklemeleri nedeniyle ürünlerin bir kısmının tarlada çürüyüp yok olmasına neden olmaktadır. Bu verginin ortadan kaldırılması bu türden olumsuzlukların oluşmasını engellemiş; çiftçilerin bir kısmının geçimlik üretimden pazar için artık üretme aşamasına geçmesine ve tarımsal üretimin artmasına katkı sağlamıştır (Keyder, 1993: 43).

— *Köy Kanunu (18 Mart 1924)*

Kırsal kesimin çağdaşlaşmasını sağlamaya yönelik 1924 yılında çıkarılan Köy Kanunu iki açıdan önemlidir. Birincisi, bu yasa ile kalkınmanın köyden başlaması gerektiği vurgulanmıştır. İkincisi de köylere hukuki bir kişilik tanınmasıdır. Böylece tarihimizde ilk defa Köy Kanunu ile köy toplulukları özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Köye tanınan özerklikle birlikte, seçilen yönetsel organlara ve köy halkına köy yaşamı için gerekli alt yapı ve benzeri hizmetleri yapma ve daha iyi yaşam koşulları yaratma yükümlülüğü getirilmiştir. Böyle bir yaptırım, toplumu kalkındırmaya, çağdaşlaşmaya ve daha iyi yaşam için koşullarına ulaştırmaya yöneliktir.

— *İskân Kanunu (1934) ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945)*

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında nüfusa göre, yeterinden çok tarıma elverişli toprak vardı. 1934'de çıkarılan "İskân Kanunu", az topraklı ya da topraksız köylüleri toprak sahibi yapmayı öngörüyordu. Bu yasayla, ikiden çok nüfuslu ailelere 6-15 hektar arasında toprak ile çift hayvanı, araç-gereç, tohumluk, ahır, samanlık gibi yerlerin de verilmesi öngörülüyordu. Aynı yıl çıkarılan bir başka yasa (Tapu Kanunu) ile de sahipsiz toprakları imar edenlere tapusunun bedelsiz verilmesi hedeflenmiştir. Diğer yandan, devlet mülkiyetinde olup da kamuya ayrılmamış olan yerleri bağ-bahçe yapan

kişilere de vergi değerinin belli bir oranı alınarak dağıtım yapılıyordu. Fakat bu yasalar daha çok büyük toprak sahiplerinin işine yaramıştır.

Bu dönemde çıkarılan önemli yasalardan biri de 1945 yılındaki "Çiftçiyi Topraklandırma Yasası"dır. Bir yandan büyük toprak sahiplerinin siyasal gücünü kırmak, bir yandan da toprak mülkiyetini tarımsal üretimi artıracak biçimde yeniden düzenlemek ve aynı zamanda çeşitli nedenlerle kullanılmayan toprakların ekip biçilerek değerlendirilmesi amacını güden bu yasa, Meclis'te birçok tartışmaya yol açmıştır. 5000 dekardan geniş işletmelerin kamulaştırılarak çiftçiye dağıtılmasını öngören bu yasa büyük toprak sahiplerinin gücünü kırmak için kullanılamamıştır. Yasa ile daha çok kamuya ait toprakların dağıtımına ilişkin kararlar uygulanmıştır.

— *Köy Enstitüleri*

1935 Yılında toplanan Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayı, köye ağırlık verme politikasını benimsemiştir. Atatürk, bu politikayı eğitim alanında da yürütmek üzere, eski kurmayı Saffet Arıkan'ı geçerli bir köy eğitimi kurmak direktifi ile Milli Eğitim bakanı olarak görevlendirmiştir. Bu süreci 1937 yılında 3238 sayılı Köy Öğretmenleri Kanunu, 6–8 ay süreli Eğitimlik Kursları, Köy Öğretmen Okulları (Köy Enstitüleri) izlemiştir (www.tekadamdevrimi.com/tekadamdevrimi/ erişim 23.03.2011).

1924 yılında Türkiye'ye gelip öğretmen yetiştirme konusunda bir rapor düzenlemesi istenilen Amerika Birleşik Devletleri'nden eğitimci Prof. John Dewey, sadece siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmede önderlik edeceklerin yetiştirilmesinin yetmeyeceğini, bütün vatandaşların buna hazırlanması gerektiğini, okulların toplumsal hayatın merkezi olması gerekliliği ile bu eğitimin köylerin ihtiyaçları yönünde şekillenmesi gerektiğini belirtmiştir. Aynı zamanda 1933 yılında "Köy İşleri Komisyonu" köyler için yeni bir öğretmen modelinin yaratılması gerektiğini, öğretmenin köyün inanışlarında, toplum işlerinde, ekonomik ve genel sorunlarında etkili olması gerekliliği vurgulanmıştır. Kısaca öğretmen köyde ikamet edip, aile kurmalı, sürekli kendini geliştirilmeli idi.

Öğretmenlere, yalnız öğrencileri değil halkı da eğitmeleri görevi yükleniyordu. Öğretmenler köylüye üretim ve tüketim ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, Cumhuriyet'in ilke ve değerlerini benimsetmek, hukuk, para ve ekonomi işlerini köylüye uygun hale getirmek, tarımsal üretimi sanayi için uygun hale getirerek sınaî kalkınmaya destek vermek öğretmenlere yüklenen önemli görevlerin başında yer almıştır. Böylece 1940 yılında köy öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek sahiplerini

yetiştirmek üzere tarıma elverişli arazileri bulunan yerlerde Köy Enstitülerinin açılmasına karar verilmiştir (Tonguç, 1949: 50-71).

Köy Enstitüleri kırsal kalkınmanın merkezi durumuna getirilmiştir ve Cumhuriyet döneminde, eğitim alanında kırsal kalkınmaya yönelik en sistemli yaklaşım Köy Enstitüleri hareketiyle olmuştur. Köy Enstitüleri, kır kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki bilgilerle donatılıp yeniden köye gönderilmesiyle tabanın değişmesini amaçlamıştır. Dünyada örnek bir eğitim denemesi olarak Köy Enstitüleri girişiminde önemli sonuçlar elde edilmiştir.

— *Kooperatifçilik*

Modern anlamıyla kooperatifçilik hareketinin Türkiye’ de gelişimi Cumhuriyet Döneminde olmuş ve Atatürk 1920’ den vefatına kadar kooperatifçiliğin gelişip yayılması için hem fikir, hem de eylem alanında büyük gayret göstermiştir (İnan, 2004: 32). 30 Haziran 1936 tarihinde 9 köyü içine alan Tekir Kooperatifi’ nin kuruluş dilekçesi de Adana/Silifke Ziraat Bankası’ na yine 1 no’ lu üye olarak Mustafa Kemal Atatürk tarafından verilmiştir (Deligöz, 2008).

1929’ da 1470 sayılı “Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu” ile TBMM’ nin gündemine gelir ve 5 Haziran 1929 tarihinde çıkarılan 1470 sayılı yasa ile en az 100 haneli ve 500 nüfuslu köy veya köylerde, “sınırsız sorumlu”; kasaba ve şehirlerde “ortaklık paylarının beş katına kadar sorumlu” kooperatif şirketler kurulabilecektir (Çıkm, 2003: 25-32).

Tarım kredi kooperatiflerinin köylünün girişimleri ile kurulması, tarım satış kooperatiflerinin ise genel kurulunda köylülerin egemen olması düşünülmüştür. Ancak sistem istenildiği gibi işlememiştir. Böylece 1935 yılında örgütlenen Tarım Kredi Kooperatifleri ve 1937’ de kamu kuruluşuna dönüştürülen T.C.Ziraat Bankası çiftçinin kredi ihtiyacını karşılama görevini yüklenmiştir. 1935 yılından itibaren kurulmaya başlanan Tarım Satış Kooperatifleri ve üye sayıları giderek artış göstermiştir. 1926 yılına kadar tüketilen tüm şekerin ithal edildiği Türkiye’de, Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Ortaklığı pancar üretim kooperatifleri ile dikey bütünleşme içinde olmuşlardır (Kazgan,1993: 296-297).

— *Ziraat Bankası’ nın Düzenlenmesi ve Tarım Kesimine Finansal*

Destek

Cumhuriyet yönetimi köylüyü tefeciden kurtarmak amacı ile 1920’li yılların başından itibaren kredi sorununa bir çözüm aramaya başlamıştır. İlk deneme, 1924 yılında İtibar-ı Zirai Birlikleri Kanunu çıkartmak ve Ziraat Bankası’ nı bir anonim şirkete dönüştürmek biçiminde olmuştur. Bu

koşullarda tarım sektörünün yapısal sorunlarının giderilmesine yönelik olarak Ziraat Bankası yeniden düzenlenmiş ve kredi olanakları arttırılmıştır.

Bu kredi genişlemesi sonraki yıllarda da istikrarlı ve aynı oranda yüksek olmamakla beraber artış göstermiştir. 1929 yılında kabul edilen bir kanun ile tarım kredi kooperatiflerinin de kurulması finansal sorunların çözümüne katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu gelişmeler tarım tekniği okullarının açılması, örnek çiftliklerin kurulması, deney istasyonlarının ve tarım satış kooperatiflerinin kurulmasıyla da desteklenmiştir (Kepenek ve Yentürk, a.g.e.).

— *Örnek Köy Projesi*

Kırsal kalkınma için öncelikle köylerin de, kentlerin sahip olduğu imkânlarla ulaştırılması hedeflenmiştir. Bu amaçla Atatürk' ün de onayı ile, Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik tarafından, mübadillere yönelik olarak "İdeal Cumhuriyet Köyü Planı" hazırlanmıştır. Atatürk, o dönemlerde bu plana göre kurulan, Polonezköy civarındaki Cumhuriyet Köyü' nü defalarca ziyaret ederek konuyu takip etmiş, hatta bölgedeki bazı çalışmalarla bizzat kendisi ilgilenmiştir. Plan Cumhuriyet Köyü' nde kısmen uygulanmış, Ankara' daki Temelli Köyü' nde de buna benzer bir çalışmanın yapıldığını; bölgenin yapısı nedeniyle tam anlamıyla bir dairesel yapıda olmasa da köy kurulurken bu plana uygun olmasına çalışıldığı öğrenilmektedir.

Aşağıda resmi verilmiş olan İdeal Cumhuriyet Köyü Planı' nda 43 kamusal ünite görülmektedir. Resimdeki sıralama esas alındığında; okul ve tatbikat bahçesi, öğretmen evi, halk odası, köy konağı, konuk odası, okuma odası, konferans salonu, otel-han, çocuk bahçesi, köy parkı, telefon santrali (köy söndürgesi), köy gazinosu (radyolu), sosyal kurumlar, ziraat ve el işleri müzesi, gençler kulübü, hamam, etüv makinesi (buğu s.), köy yunak yeri, cami, revir, kooperatifler, köy dükkanları, spor alanı, damızlık tavuk, tavşan, arı istasyonları, damızlık ahır (aygır ve boğa), kanara (mezbaha), mandıra, değirmenler, fabrikalar, asri mezarlık, hayvan mezarlığı, kireç-taş-tuğla-kiremit ocakları, yonca ve hayvan pancar tarlası, koruluk, köy gübreliği, fenni ağıl sıralanabilir. Ayrıca Bölge- Birlik Malı başlığı altında; ebe ve sağlık korucusu, tarım başı, hayvan sağlık korucusu, kolektif fidanlık, Pazar yeri ve köy zahire loncası, aşım durağı, panayır yeri, selektör binası bulunmaktadır. Yukarıda belirtilenlerin dışında, meydanın batısında yer alan dükkânlar ve kooperatiflere ayrılan bölgede sosyal kurumlar bulunmaktadır. Bunlar, bakkal, terzi, berber, arabacı, kalaycı, kurs görmüş nalbant, marangoz, demirci ve fırın gibi o dönemde neredeyse toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılayacak unsurlardır (Şahinkaya, 2009: 237).

Şekil:1- İdeal Cumhuriyet köyü

Kaynak: Şahinkaya, Serdar, *Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası*, ODTU Yayıncılık, Sayfa No: 241, Ankara, Mayıs 2009.

— *Birinci Köy ve Ziraat Kongresi (1938)*

Köyle ilgili çalışmaların kazandığı önem karşısında, Tarım Bakanlığı tarafından 1938’de "Birinci Köy ve Ziraat Kongresi" düzenlenmiştir. Bu kongrede tarımla ilgili teknik konular yanında, köylerin bazı sosyal ve ekonomik sorunları da ele alınmıştır. Köy kalkınması ve tarımsal gelişme için girişilecek ulusal seferberlikte, mali plan için sağlanacak kaynaklar konusunda da bir çalışma yapılmıştır. Ayrıca, köyün toplumsal yapısı, yaşantısı ve ekonomik gereksinimleri dikkate alınarak "köy kalkınması hakkında rapor" hazırlanmıştır.

4. KALKINMA DİNAMİKLERİNİN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Cumhuriyet’in kuruluş yıllarında tarım sektörü tüm sorunlarına rağmen kalkınma için gereken dinamizmi sağlayabilecek ilk ve tek sektör olarak ele alınmıştır. Diğer sektörlerin gelişimi öncelikli olarak tarım sektörünün gelişimine bağlanmıştır. Bu dönemde sektörü geliştirmek için önemli adımlar atılmış ancak bu çalışmalar birçok zorluğa rağmen sürdürülmüştür.

1929 Dünya Ekonomi Buhranının etkisi ile Türkiye’de tahıl fiyatları dünya fiyatları altında seyretmiş, Çukurova’da 1929’da 1 dönüm toprak 25 TL iken, 1932’de 3 TL’ye kadar düşmüştür. 1930’larda Orta Anadolu’da erkek nüfusun azalmasına bağlı olarak da topraklar çok ucuza elden çıkarılmıştır. Bu koşullarda halkın topraksızlaşması 1936 yılında toprak reformunu gündeme getirmiştir. 1932–1934 yılları arasında 90.000 dönüm toprak dağıtılmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003: 120). 1925 yılında devlet arazilerinin köylülere satılması yolunda karar alınmış ancak 1930’ların sonuna kadar çok sınırlı oranda uygulama bulmuştur. İskâna tabi tutulan mübadil ailelere dağıtılan arazi dışında, 1923–1934 döneminde 22.000 kadar yerli kırsal aileye 73.000 hektar devlet arazisi dağıtılmıştır. Ancak verilen bu arazilerin yeni sahiplerinin elinde kalması tam anlamıyla sağlanamamıştır.

Mustafa Kemal Atatürk 1936 yılına gelindiğinde tarımdaki gelişmeleri sevinçle karşılayıp, her Türk çiftçi ailesinin geçineceği ve çalışacağı toprağa sahip olması gerektiğini (Toprak Kanunu) kesinlikle bildirirken, vatanın sağlam temeli ve imarının buna bağlı olduğunu da vurgulamaktadır. Ancak bu görüşü büyük toprak sahipleri ve bu görüşteki milletvekilleri tarafından dirençle karşılanmıştır (Şahinkaya, 2009: 94).

1925’te çıkarılan başka bir kanunla Hükümet, köylüyü topraklandırmak amacı ile bedelini yirmi yılda ödemek üzere toprak dağıtmıştır. Yine bu dönemde Ziraat Bankası küçük çiftçilere kredi

kolaylıkları tanımıştır. Kooperatifçiliğe önem verilmiştir. Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Okulları ve Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. Köylüye yararlı olmak ve yardım sağlamak amacı ile tohum ıslah istasyonları, numune çiftlikleri açılmıştır. Traktör kullanımı teşvik edilerek, ucuz alet ve makine dağıtımı yapılmıştır. Ayrıca, Atatürk kurduğu çiftliklerde modern yöntemler uygulayarak çiftçilere örnek olmuştur. Tüm bu kalkınma çabaları sonucunda sadece tarım sektörü değil, sanayi ve hizmet sektörlerinde de önemli üretim artışları elde edilmiştir. Tablo 1 bu üretim değişimini göstermektedir.

Tablo 1. İktisadi faaliyet kollarına göre GSMH ve % payları:1923–1949
(cari üretici fiyatları ile) (milyon TL)

Yıllar	GSMH	Tarım	%	Sanayi	%	Hizmetler	%
1923	952.6	377.3	39.2	125.7	13.6	449.6	47.2
1924	1 203.8	570.3	47.4	118.2	9.8	515.3	42.8
1925	1 525.6	729.9	47.8	145.2	9.5	650.5	42.6
1926	1 650.5	815.0	49.4	162.6	9.8	672.7	40.8
1927	1 471.2	602.1	40.9	186.1	12.6	683.0	46.4
1928	1 632.5	718.7	44.0	184.0	11.3	729.8	44.7
1929	2 073.1	1069.3	51.6	199.2	9.6	804.6	38.8
1930	1 580.5	718.7	45.5	176.1	11.1	685.7	43.4
1931	1 391.6	627.6	45.1	171.2	12.3	592.8	49.8
1932	1 171.2	467.1	39.9	161.4	13.8	542.7	46.3
1933	1 141.4	425.9	37.3	181.5	15.9	534.0	46.8
1934	1 216.1	414.2	34.1	214.2	17.6	587.7	46.3
1935	1 310.0	461.9	35.3	232.6	17.8	615.5	47.0
1936	1 695.0	730.1	43.1	258.5	15.3	706.4	41.7
1937	1 806.5	737.2	40.1	293.1	16.2	776.2	43.0
1938	1 895.7	759.5	42.0	311.4	16.4	824.8	43.5
1939	2 063.1	804.4	39.0	370.6	18.0	888.1	43.0

Kaynak; T.C. DİE, *İstatistik göstergeler 1923-1995*, DİE yayını no:1883, tb.21.1 s.410. Ankara, 1996.

5. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti' nin kurucuları az zamanda ve zor koşullarda son derece planlı, hedefli, akılcı gelişmelere imza atmaya başlamışlardır. Bu aşamada mevcut koşullar en iyi şekilde analiz edilmiş, koşullar arasında

ilişkiler kurulmuş ve uzun vadeli bir bakış açısıyla, en yüksek faydayı sağlayacak politikalar benimsenmiş ve uygulanmıştır. Tarım sektörü de bu son derece akılcı politikalardan payına düşeni almış, ancak içerde ve dışarıda yaşanan olumsuz koşullar olumlu etkilerin hızını yavaşlatmıştır.

Mübadele Meselesi; Müslüman yerli halkın tarım dışı ekonomik faaliyetlerle uğraşmasını, ekonomide özel sektörün ağırlık kazanmasını, ulus devlet yapısını gündeme getirmiştir. Mübadele ile oluşan kültür alışverişi sosyo-ekonomik yapının zenginleşmesine de önemli bir katkı sağlamıştır.

Kırsal kalkınma süreci içinde kendine yeterli bir ulusal ekonomi, yatırımlarını çağdaşlaşmaya yönelik uzun vadeli, beşeri ve fiziki alanda bir bütün olarak ele alan ve tarımsal yapıyı sağlıklı bir ekonominin altyapısı sayan bir anlayış ortaya konmuştur. Bu anlayış ile Cumhuriyet' in kuruluş yıllarında her türlü zorluğa rağmen önemli gelişmeler sağlanmış ve bu gelişmeler 21. yy. da dahi etkilerini hissettirmeye devam etmiştir.

Cumhuriyet Döneminin akılcı politikaları o denli geniş bir vizyona sahiptir ki, bir asır sonrasında bile geçerliliğini muhafaza etmektedir. Günümüz koşullarında o dönemin uygulamaları ve enerjisi, yol gösterici olarak değerlendirilmelidir. Tarım kesimindeki sağlıklı üretim yapısı toplumun ihtiyaç duyduğu gıda güvenliğini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda diğer sektörlerin girdi ihtiyacını karşılama özelliği ile kalkınmanın temelini oluşturacaktır.

Cumhuriyet' in kuruluş yıllarındaki kararlılık ve heyecan, 21.yy.da çağdaş teknoloji ve nitelikli emek gibi gelişmiş kaynakları ile de bütünleşerek Türkiye'nin çok daha gelişmiş seviyelere ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Tarihsel süreçte elde edilen deneyimlerin doğru değerlendirilerek atılan adımlar, gelecekte elde edilecek başarıların da çoğalmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aktan, Okan H., "Atatürk' ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, Ankara 1998.

Arı, Kemal, *Türkiye'de Toprak Mülkiyeti ve Tarımsal Değişmede Mübadiller*, Bilanço 98, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, T.İ.B. Yayınları, İstanbul 1999.

Arı, Kemal, *İzmir' den Bakışla Lozan' dan Kabotaja, Türk Ticaret-i Bahriyesi ve Mübadele Gemileri*, Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları No:2, İzmir 2008.

- Atay, Falih Rıfki, *Batış Yılları*, Dünya Matbaası, İstanbul 1946.
- Babüroğlu, Selahattin, *Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 513, Ankara 1982.
- Boratav, Korkut, *Türkiye'de Devletçilik*, Savaş Yayınları, Ankara 1982.
- Buluş, Abdulkadir, Kerim Özdemir v.d., *Türkiye Ekonomisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Çıkın, Ayhan, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları ve Kooperatifçilik", *YAR Müdafaa-i Hukuk Dergisi*, Sayı:62, 2003.
- Deligöz, Muzaffer, "Kooperatiflerin Gelişimi", Türk Hukuk Sitesi, Hukuki İncelemeler Kütüphanesi (Erişim: www.turkhukuksitesi.com, 05.08.2008).
- Demirel, Yücel, "Mübadele Dosyası", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Sayı: 125, İletişim Yayınları, Mayıs 1993.
- T.C. DİE, *İstatistik Göstergeler 1923-1995*, DİE yayını no:1883, Ankara 1996.
- Eğilmez, Mahfi, *Makro Ekonomi Türkiye' den Örneklerle*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009.
- Eren, T., *Kırsal Kalkınmada Bir Model: Köylere Hizmet Götürme Birliği Malkara Uygulaması*, DPT Yayınları No: 2312, Ankara 1992.
- Hazar, N., *Atatürk ve Kooperatifçilik*, TKK Yayını, Ankara 1981.
- İnan, İsmail Hakkı, *Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*, İstanbul Ticaret Odası Yayın No:2004-40, İstanbul 2004.
- İpek, Nedim, *Mübadele ve Samsun*, Türk Tarih Kurumu Yayını, XVI. Dizi, Sayı:85, Ankara 2000.
- Karluk, Rıdvan, *Türkiye Ekonomisi*, Beta Yayınları, 7. Baskı, İstanbul 2002.
- Kazgan, Gülten, *Tarım ve Gelişme*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1993.
- Kazgan, Gülten, *Tanzimat'tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1999.
- Kepenek, Yakup ve Nurhan Yentürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul 1994.
- Keyder, Çağlar, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye: 1923-1929*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1993.
- Kılıçbay, Ahmet, *Türk Ekonomisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Baskı, Genel Yayın No:263, Ankara 1991.

Kocacık, Faruk, “İngiliz Arşivlerine Göre 19. Yüzyıl’ da Anadolu’ ya Yönelik Göçler ve Etkileri”, *Türk Kültürü*, Yayın No: 289, Mayıs 1987.

Küçükcalay, Abdullah Mesut, “Kemalist Ekonomik Doktrin ve Atatürk’ün İktisadi Politikası”, *Ekonomi Başak*, Ocak-Şubat 1998.

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, *Kooperatif Şirketler*, 4. Baskı, Ankara, 1977.

Olalı, Hasan ve İsmail Duymaz, *Tarımın Türk Ekonomisi’ndeki Yeri ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı*, İzmir Ticaret Borsası Yayınları No: 28, İzmir, 1987.

Maddison, Angus, *The World Economy in the 20th Century*, OECD, 1989.

Meray, Seha L., *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım II, Cilt II, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1973.

Soysal, İsmail, *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920–1945)*, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989.

Şahinkaya, Serdar, *Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası*, Ankara 2009.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, II. Tarım Şurası, Kırsal Kalkınma Politikaları 8. Komisyon Raporu, Ankara 29–30 Kasım–1 Aralık 2004.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre I-II, Cilt: VII, X, 1968–1975, Ankara.

Tokgöz, Erdinç, *Türkiye’ nin İktisadi Gelişme Tarihi(1914-2004)*, 9.B., İmaj Yayıncılık, Ankara 2007.

Öksüz, Hikmet, *Batı Trakya Türkleri*, Karadeniz Araştırma Merkezi Yayınları No.17, Çorum 2006.

Uludağ, İlhan ve Erişah Arıcan, *Türkiye Ekonomisi Teori, Politika, Uygulama*, Der Yayınları: 354, İstanbul 2003.

Vural, İstiklal Yaşar, “Atatürk Dönemi Maliye Politikaları: Liberal İktisattan Karma Ekonomiye”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:20, Nisan, 2008.

www.lozanmubadilleri.org.tr/ erişim.24.03.2011

www.tekadamdevrimi.com/tekadamdevrimi/ erişim 23.03. 2011

Yentürk, Nurdan, Erinç Yeldan v.d., *Türkiye Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1579, Eskişehir 2004.